Architectural Works 1981-89, Electra France, Milan & Paris 1989, p. 13.

148 Fawcett, C.: „Beware ofArchitechture“ in *Japan Architect* 10/1984, p. 19.

149 De mange store metaldele på *Week* var i 1995 blevet malet hvide, hvilket har dæmpet bygningens aggressive fremtræden en del.

150 *Syntax* er beskrevet flere steder, bl.a. i: Takamatsu, S.: „The Sea“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, pp. 142-45.
„Syntax“ in *Japan Architect* 2/1991, pp. 150-53.

151 Kali er den indiske gud for verdens skabelse, opretholdelse og ødelæggelse. Tilsvarende kan plutoniske processer karakteriseres med nøglebegreber som regeneration og død-genfødsel.

152 Miyake, R.: „Material and Ideational Excess“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 16.

153 *Ibid.,* p. 12.

154 Deleuze, G. & Guattari, F.: *Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia,* (1972) University of Minnesota Press, Mineapolis, 2. ed. 1985, p. 5.
Miyake oplyser, at Takamatsu i Kyoto har talt længe med Felix Guattari, der gentagne gange påpegede, at Takamatsu havde valgt at undergå en isolationsproces for „at opnå en *'autonomous subjectification.'*“
Miyake, R.: „Material and Ideational Excess“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 15.

155 Fra appendiks til *Anti-Oedipus,* forfattet af Léger og refereret i:
Miyake, R.: „Material and Ideational Excess“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, pp. 14-15.
Der findes i litteraturen om Takamatsu flere referencer til dette appendiks, tilskrevet Léger, med henvisninger til den engelske 1984-udgave. Men i det 2. oplags-eksemplar fra 1985, jeg har været i stand til at fremskaffe i Danmark (som ikke angives at være ændret), er der ikke noget Léger-appendiks, så det findes muligvis kun i den franske udgave fra 1972.

156 Miyake, R.: „Material and Ideational Excess“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 15.

157 *Ibid.,* p. 16.

158 Takamatsu, S.: „ATemple“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 118.

Tanken om at vi skal eller overhovedet kan gennemleve vore behov og derved nå en form af udfrielse, kan umiddelbart virke frastødende i et nordeuropæisk-senlutheransk univers. Men sådanne forestillinger har en vis udbredelse i det japanske idé-univers, måske mest tydeligt i Nichiren-buddhismens moderne lægform, *Soka Gakkai,* der direkte sætter sine tilhængere til at meditere på behovsopfyldelse - at ønske sig stor bil, smuk kone, godt job osv. - da vejen til udfrielse uomgængeligt går *gennem* behovsudlevelsen. Dette har jeg mødt meget direkte gennem kontakten med *Soka Gakkai*-medlemmer i Danmark først i 1980erne. Ved en senere læsning af *Soka Gakkais* nuværende leder, Daisoku Ikedas, udlægning af buddhismen, har det dog været svært at finde tekstmæssig belæg for denne behovsgennemlevelsesstrategi. Ikeda gennemgår i bogen *Life, an Enigma, a Lasting Source* ti tilstande af væren, hvoraf de nederste fem henregnes til *the World of Desire.* Ikeda understreger, at den lykke, der opleves i *the World of Desire* er forskellig fra lykken i *the World of Form* og *the World of Formlessness,* og giver ikke noget håb om udfrielse gennem vilkårlig hengiven sig til behovsopfyldelse „the easy way.“ Ikeda, D.: *Life, an Enigma, a Lasting Source,* Kodansha International, Tokyo, New York & San Francisco 1982, pp. 91-131 (pp. 107 og 109).

159 Miyake, R.: „Material and Ideational Excess“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 8.

160 Fra samtale med en gruppe ansatte i Hinaya 05.11.1994.

161 De fire perinatale faser er tidligst beskrevet af den østrigske psykiater Otto Rank,

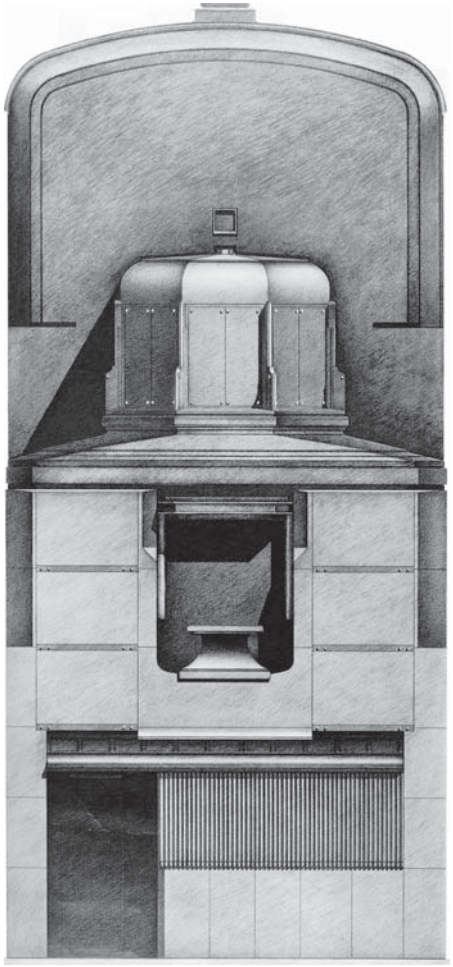

Shin Takamatsu: Yoshida House, Ponto-cho, Kyoto (1982)

Stickers fra en af Gions telefonbokse

der bl.a. med sin bog *The Trauma of Birth* (1927) brød med den ortodokse psykoanalyses hovedstrøm og understregede de perinatale oplevelsers afgørende betydning. Grof foreslår derfor at kalde de lag i det underbevidste, hvor de perinatale oplevelser er lagret, for rankianske. Se: Grof, S.: *Den indre rejse 1: kortlægning af det ubevidste gennem LSD-psykoterapi,* (1975) Borgen, København 1977.
Grof, S.: *Introduktion til Den indre rejse,* Borgen, København 1977, pp. 115-16.

162 Grof, S.: *Den indre rejse 1: kortlægning af det ubevidste gennem LSD-psykoterapi,* (1975) Borgen, København 1977, p. 122.
Grof understreger dog, at de fire perinatale matricer må betragtes som en yderst brugbar model, hvor den nuværende viden derom ikke endeligt har fastslået nogen årsagssammenhæng.
Ibid., pp. 123-126.

163 Seminaret fandt sted på Louisiana i juni 1993, 3½ år efter at jeg i 1989 under et halvt års ophold i Japan havde besøgt 15-20 af Shin Takamatsus bygninger. Jeg havde forud oplevet Takamatsus univers som dybt gådefuldt og aldeles uplacerbart og havde stået tilbage med gabende åbne spørgsmål om hvorfor? - hvad ligger bag? Senere har jeg i forbindelse med udarbejdelsen af *Arbejdets Rum* genbesøgt mange af de tidligere projekter, suppleret af yderligere 15-20 af Takamatsus bygninger. Dette har kun styrket oplevelsen af, at Takamatsus bygninger afspejler materiale af perinatal oprindelse.
Hvad man ikke kunne udlede i 1989, fremstod til gengæld tydeligt under mine Japanophold i 1994-95: Man kunne iagttage en forløsning. Der var ikke tale om noget fastlåst kompleks, men en stadig ransagelses- og renselsesproces, hvor det knusende, det skærende og det kontekstuelt stridende efterhånden er klinget af og afløst af mere afklarede og harmoniske arkitektoniske gestalter. Takamatsu synes således gennem sin virksomhed som arkitekt at have arbejdet stærkt selvterapeutisk.
Se også note 191 vedrørende perinatale faser af *Origin I* og *Sub-1.*

164 Grof, S.: *Den indre rejse 1: kortlægning af det ubevidste gennem LSD-psykoterapi,* (1975) Borgen, København 1977, p. 136 (pp. 134-38).

165 *Ibid.,* pp. 138 og 139.

166 *Ibid.,* pp. 140-41.

167 *Ibid.,* p. 139.

168 Grof stiller den „vulkanske ekstase" i modsætning til den „oceaniske ekstase," der er forbundet med den første perinatale matrice.
Ibid., pp. 148-49.

169 *Ibid.,* p. 149.

170 En sådan tro bygger først og fremmest på en tillid til og formening om, at det forløsende potentiale i en proces som Takamatsus primært ligger i processen. Det vigtige bliver følgelig det processuelle frirum og dermed *ikke,* at stadier i sådanne processer bevares for eftertiden som realiseret arkitektur.

Den japanske seksualitet er ofte et alt andet end åbent og lige møde mellem kønnene

171 Goulet, P: „L'homme en dehors / The Outsider" in Guillot, X.: *Shin Takamatsu. Architectural Works 1981-89,* Electra France, Milan & Paris 1989, p. 17.

172 Takamatsu, S.: „Kirin Plaza Osaka" in *Japan Architect* 5/1988, p. 46.

173 Takamatsu, S.: „Tower of Light" in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 90.

174 *Ibid.*

175 Miyake, R.: „From Form to Void. An Interview with Shin Takamatsu" in Polledri, P. (Ed.): *Shin Takamatsu,* San Francisco Museum of Modern Art, San Francisco 1993, p. 67.

176 Fortæller direktør for Hinaya, Akihiko

Izukura, i en samtale 28.10. 1994. Se note 204.

177 Guillot, X.: „Entretien avec Shin Takamatsu / Talking With Shin Takamatsu" in Guillot, X.: *Shin Takamatsu. Architectural Works 1981-89,* Electra France, Milan & Paris 1989, pp. 29-30.

178 Siger Shin Takamatsu i et interview. Se:

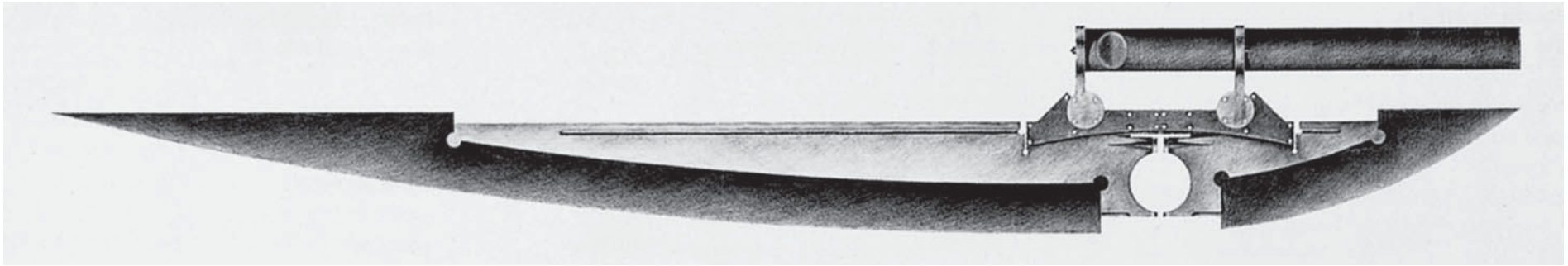

Miyake, R.: „From Form to Void. An Interview with Shin Takamatsu" in Polledri, P. (Ed.): *Shin Takamatsu,* San Francisco Museum of Modern Art, San Francisco 1993, p. 67.

179 Takamatsu, S.: „Kirin Headquarters. Nonexistent Strength" in *JA Library 1: Shin Takamatsu,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 124.

180 I maj 1993 introducerede Rem Koolhaas ved en forelæsning i Bordeaux Toyo Ito med en parallel til den amerikanske *lite beer [light beer]* stillet overfor *regular beer,* og dermed en itosk *lite architecture* overfor, hvad Koolhaas kalder en *„regular architecture,* tung af intentioner, ego, viljekraft; [en arkitektur] der genererer (og er genereret af) angst." Se:
Koolhaas, R.: „'Lite' Architect, Toyo Ito" in *JA Library 2: Toyo Ito,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 24.

181 *Tower of Winds* er 21 meter høj, cylinderen er ellipseformet og måler 6 x 9 meter i sit snit. Det forhenværende tårn, der også rummer undergrundsstationens vandtank, står stadig indeni, indklædt i plexiglas. Se:
Ito, T.: „The Tower of Winds" in *Japan Architect* 5/1987, pp. 12-14.

182 Den tindrende scenografi af neonrør kunne bl.a. opleves i Falkonercentret - på den turné, hvis musikalske materiale findes udgivet på dobbeltalbummet *On Stage.*

183 I foråret 1993 var der ud over Shin Takamatsu 35 ansatte på hovedafdelingen i Kyoto, og derudover 3 ansatte på Tokyo-filialen, 1 ansat på et lille kontor i Shimane-amtet samt 5 ansatte i Berlin til løsning af tegnestuens opgaver i Tyskland og Frankrig.
JA Library 1: Shin Takamatsu, Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 151.

184 Sammen med en tegnestue som Itsuko Hasegawas har Shin Takamatsus tegnestue været foregangsmænd i Japan på dette område. Se:
Stewart, D.B.: „On the Origins and Function of Architectural Drawing" in *Shin Takamatsu. Architect,* Nihon Keizai Shimbun, Japan 1995, p. 45.

185 Selvom det omfattende katalog fra udstillingen i 1995 ikke omfatter alt det udstillede, så giver det dog et klart billede af, at Takamatsus indledende skitseringer selv i de nyeste projekter sker med blyanten som primært våben. Se:
Takamatsu, S.: „54 Works and Projects" in *Shin Takamatsu. Architect,* Nihon Keizai Shimbun, Japan 1995, pp. 113-215.

186 Udstillingen viste ud over en hel række ganske avancerede computergenererede projektpræsentationer en omfattende samling af skitser og præsentationstegninger fra 54 projekter. Også her fremgik *Origin I's* betydning for Takamatsus udvikling. Det var det første medtagne af hans projekter. Se udstillingskataloget: *Shin Takamatsu: Architect,* Nihon Keizai Shimbun, Japan 1995, pp. 38-55.

187 Dette potentiale nedad må selvfølgelig finde en form, hvor komfort, dagslysforhold, flugtvejsmuligheder, sikkerhed overfor jordskælv osv. er afklaret.
Dette kunne skalamæssigt pege på projekter, hvis grundenhed ikke er meget større end *Earthtecture Sub-1.*

188 Byggegrunden er 172,48 m^2 og selve bygningen fylder på overfladen 60.96 m^2, hvorved der fremkommer 111,52 m^2 offentligt tilgængeligt friareal. Det samlede etageareal, fordelt på de fire underjordiske etager, er 455,10 m^2, hvilket i snit giver 113,775 m^2 per etage. Selvom man havde bygget i de for området tilladte to fulde overjordiske etager, ville det have medført en væsentligt mindre bygning, idet der skal friholdes en smal zone imod skel. Arealerne er opgivet i:
Takamatsu, S.: „Earthtecture Sub-1. Active Poverty" in *JA Library 1: Shin Takamatsu,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 18.

189 Takamatsu, S.: „Beautiful Malice" in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 138.
Der har sandsynligvis været mange praktisk-tekniske problemer at afklare forud for dette projekts realisering. Designfasen er angivet til at være andet halvår 1987, mens den for et så lille projekt usædvanlig lange byggefase er angivet fra februar 89 til februar 91. Se:
Takamatsu, S.: „Earthtecture Sub-1. Active Poverty" in *JA Library 1: Shin Takamatsu,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 18.

190 Takamatsu, S.: „Beautiful Malice“ in *GA Architect 9: Shin Takamatsu,* A.D.A. Edita, Tokyo 1990, p. 138.

191 Mange har associeret *Origin I's* facadeåbninger med kønsåbningerne i den kvindelig bagdel og *Origin III's* tårn mod vest med den mandlige fallos, udrustet med knive og modhager. *Origin I's* indgang leder således tilbage til fødslen - ens oprindelse eller *origin*. Men hvor regressionen i *Sub-1* fører helt tilbage til den første perinatale fases paradisiske tilstand, så når man i *Origin*-bygningerne aldrig gennem anden og tredje fases kværnende, sammentrykte presseveer. De få steder i bygningen, hvor der er højt til loftet - ankomstrummet og vesttårnets indre skaft - er i stedet vertikalt oppressede og modsvarer måske, hvad Takamatsu har kaldt steder for vertikal renselse.
Takamatsu forbinder dog mig bekendt ikke eksplicit *Origin I* eller *III* med kvindelige eller mandlige kønsdele. Ser man derimod på et af Takamatsus sene skitsestadier forud for den endelige facade, er motivet tydeligvis en bearbejdning af en kimono over et stativ, hvor det øverste runde vindue er hoved- og halsåbningen, facadens stålarmerede fremvækster er de bryster, der er skjult under obien, mens man gennem døren entrer skødet.

192 Bognar, B.: „Monuments in Search of Meaning. The Work of Shin Takamatsu“ in *JA Library 1: Shin Takamatsu,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 145.

193 „Shin Takamatsu. Kirin Headquarters“ in *Japan Architect* 1995/4 pp. 110-13.
„Meteor Plaza“ in *Japan Architect* 4/1996, pp. 138-39.
Et andet af Takamatsus senere projekter, *Shoji Ueda Museum of Photography* (1995), nærmer sig med sine stoiske, kubiske elementer den stilfærdighed, som kendes fra Tadao Andos arkitektur.
„Shin Takamatsu. Shoji Ueda Museum of Photography“ in *Japan Architect* 4/1995, pp. 50-53.

194 Miyake, R.: „From Form to Void. An Interview with Shin Takamatsu“ in Polledri, P. (Ed.): *Shin Takamatsu,* San Francisco Museum of Modern Art, San Francisco 1993, p. 68.

195 Takamatsu, S.: „Kunibiki Messe. Line Segment Spaces“ in *JA Library 1: Shin Takamatsu,* Shinkenchiku-sha, Tokyo 1993, p. 80.

196 *Ibid.*

197 Miyake, R.: „From Form to Void. An Interview with Shin Takamatsu“ in Polledri, P. (Ed.): *Shin Takamatsu,* San Francisco Museum of Modern Art, San Francisco 1993, p. 68.

198 Interview med Shin Takamatsu ved Kamilla P. V. Andersen og Mark W. Lewis, 06.11. 1996, sendt i programmet *Hard-*

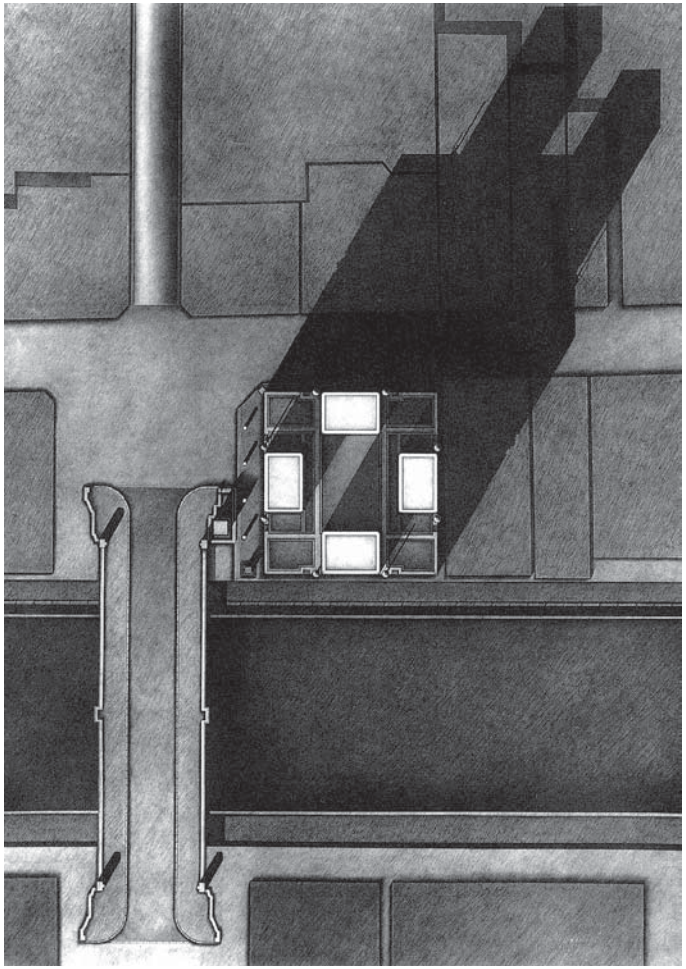

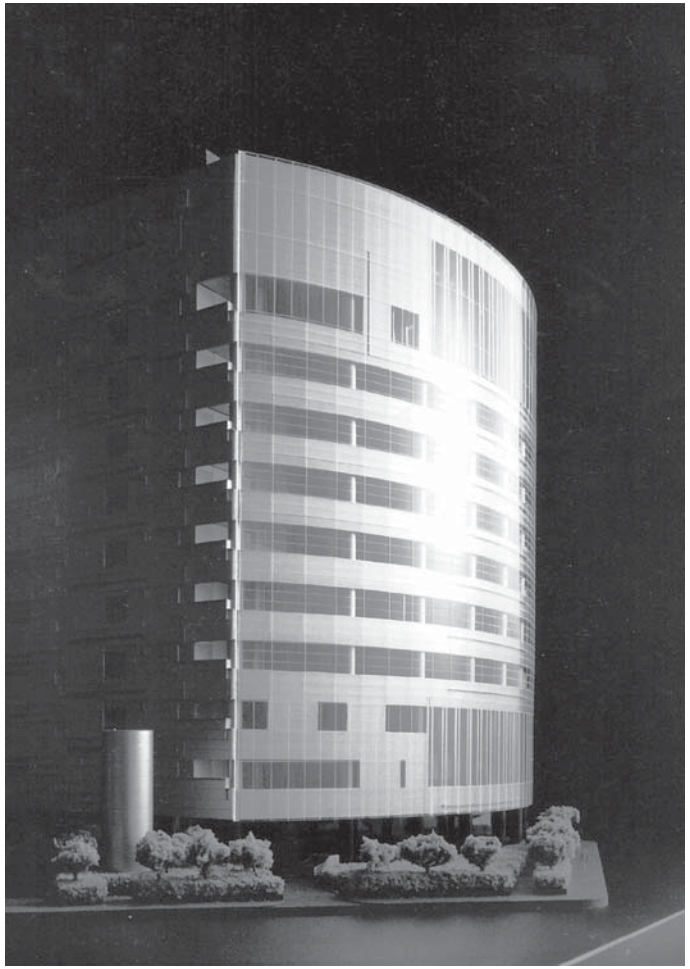

Kirin Plaza Osaka (1987) plantet i en tom verden. Sammenlignet med de faktiske forhold (se ill. p. 168-69) siger Kirin Plazas situationsplan sit om Takamatsus forhold til det omgivende. Til højre en model til Takamatsus otte år senere Kirin Headquarters Building i Tokyo, (1985)

disken, DR-P1 09.01. 1997.

199 *Ibid.*

200 Præfikset *-san* er almindeligt benyttet sammen med familienavnet i japansk til- og omtale. Der findes dog en række særlige relationer, som f.eks. lærer-elevforhold og en række familierelationer, hvor andre tiltaleformer tager over.

201 Samtale 24.11. 1994 i Hinaya, Kyoto. Deltagere var direktør for Hinaya, Akihiko Izukura, forfatteren samt Hinayas Corporate Adviser, Tadashi Mitsumatsu som tolk.
Samtalen findes på DAT-bånd, og er herfra oversat og udskrevet i de væsentligste passager.

202 Der findes kun sparsom engelsksproget litteratur om Nishijins *machiya,* men i en undersøgelse fra 1971 findes planer og gennemgang af fire karakteristiske Nishijin-machiya: *The Torii House* (p. 94), *The Sutematsu House* (p. 95), *The Kawamura House* (p. 96) og *The Ikoma House* (p. 97). Ligeledes bliver en række af machiyaens rumtyper gennemgået.
Choudhury, S. & Clavijo, C.: „Machiya. A Survey of Traditional Japanese Urban Houses" in *Japan Architect* 1/1972 pp. 91-104.

203 Dette besøg fandt sted 01.11. 1994 efter behørig introduktion forud. Disse måneds-

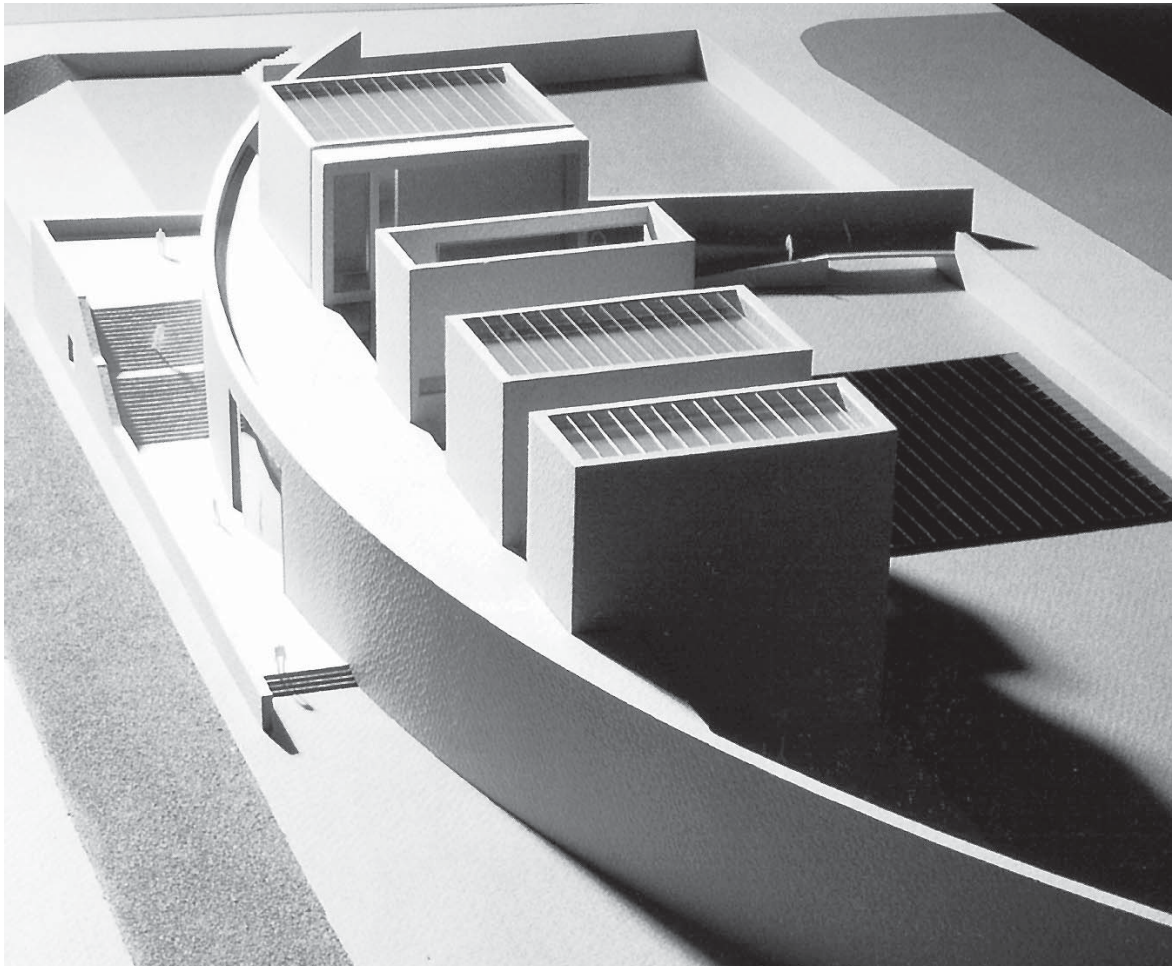

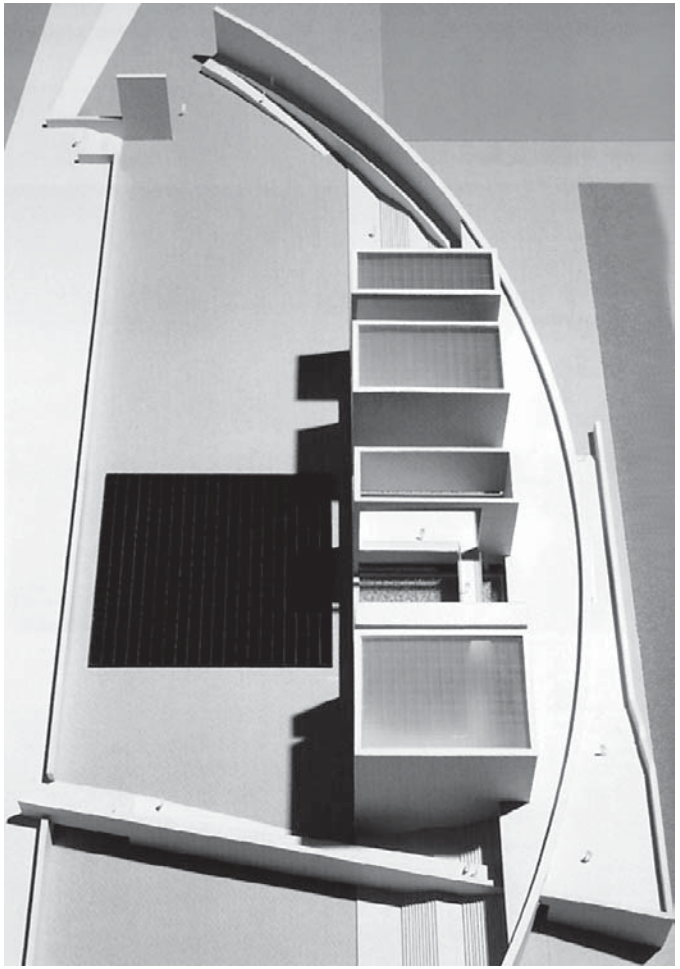

Shin Takamatsu: Shoji Ueda Museum of Photography i Kishimoto (1995). Et projekt med sådanne stoisk rene, afspændte former ville blot få år tidligere være utænkeligt fra Takamatsus hånd

i Hinaya og endnu et udtryk for Izukura-sans stadige søgen nye veje frem.

204 Samtale, 28.10. 1994 i Hinaya, Kyoto. Deltagere var: direktør for Hinaya, Akihiko Izukura og hustru Akio Izukura, Yoshiko Honda, der havde forestået introduktionen, forfatteren samt Masae Nakamura, som tolkede dele af samtalen.
Samtalen varede 4 timer, hvoraf de første 1½ time findes på bånd. Båndet er senere nedskrevet på baggrund af en simultanoversættelse (30.03. og 02.04. 1995) af Chieko Tomita og Hans Lauritsen, som siden har gennemlæst det nedskrevne. Jeg har på denne baggrund fundet det rigtigst kun at gengive fra denne samtale i refererende form.

205 *Karakumi* er en væveteknik uden egentlig væv. Det er snarere en slags uhyre kompleks brikvævs- eller fletteteknik. Anvendt med de tynde silketråde er teknikken voldsomt tidskrævende, og der ligger alene i selve væveprocessen bundet omkring et halvt års arbejdstid i en obi, der er vævet med denne teknik.
Izukura, A.: *The Path to the Origins of the Thread* (informationsark), Hinaya, Kyoto (u. år), pp. 1-3.

206 Izukura-san har navngivet sin videreudvikling af shoso-in-tekstilet *wa-karakumi. Wa* og *kara* angiver henholdsvis noget japansk og kinesisk, hvor *kumi* refererer til væveteknikken.
Ibid., p. 3.

207 Prisen var i efteråret 1994 3.500.000 yen (og kursen lidt over 60), og så er teknikkens billedlige (men tidskrævende) potentiale endda kun fuldt udnyttet på den lille del af obien, der danner den dekorative afslutning på ryggen. Se udsnit af en *karakumi*-obi på ill. p. 199.

208 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

209 To tatami-måtter danner et kvadrat på 1 *tsubo,* ca. 190 x 190 cm. *Tsubo* har indtil for nylig været den japanske enhed for arealangivelser af rum, bygninger osv. *Tsubo* modsvarer tatami-modulet og følger *grid*målet. Alt afhængig af situationen angiver 1 *tsubo* derfor et netto gulvareal på mellem 3,3 og 3,9 m². Se:
Engel, H.: *The Japanese House. A Tradition for Contemporary Architecture,* (1964) Charles E.Tuttle Company, Rutland-Vermont & Tokyo, 11. oplag 1983, pp. 50-51.

210 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.
De to begreber *komfortabelt* og *praktisk* blev de igen og igen i disse samtaler brugt som to radikalt væsensforskellige størrelser. Machiya-livet var komfortabelt, men upraktisk, hvor livet i Takamatsus bygninger var ukomfortabelt, men praktisk.
Når Izukura-san opsøgte det ukomfortable, lå der deri at opsøge det kreative incitament og den kreative udfordring - frem for at indfolde sig i traditionens komfortable forudsigelighed.

211 Ifølge Izukura-san foreligger der intet tegningsmateriale eller anden registrering af den gamle machiya, men kun nogle få lidt slørede fotografier af gadefacaden, der holdt sig indenfor den typiske Nishijin-facades vokabularium - dog med en senere naturstenssokkel tilføjet (se ill. p. 179). Den var opført umiddelbart efter en stor brand i 1864, der lagde store dele af Kyoto i aske.

212 Ligesom Shin Takamatsu virker næsten pralende, når han fortæller om sin indsats ved *Saifuku-ji* (se p. 145), fortæller Izu-

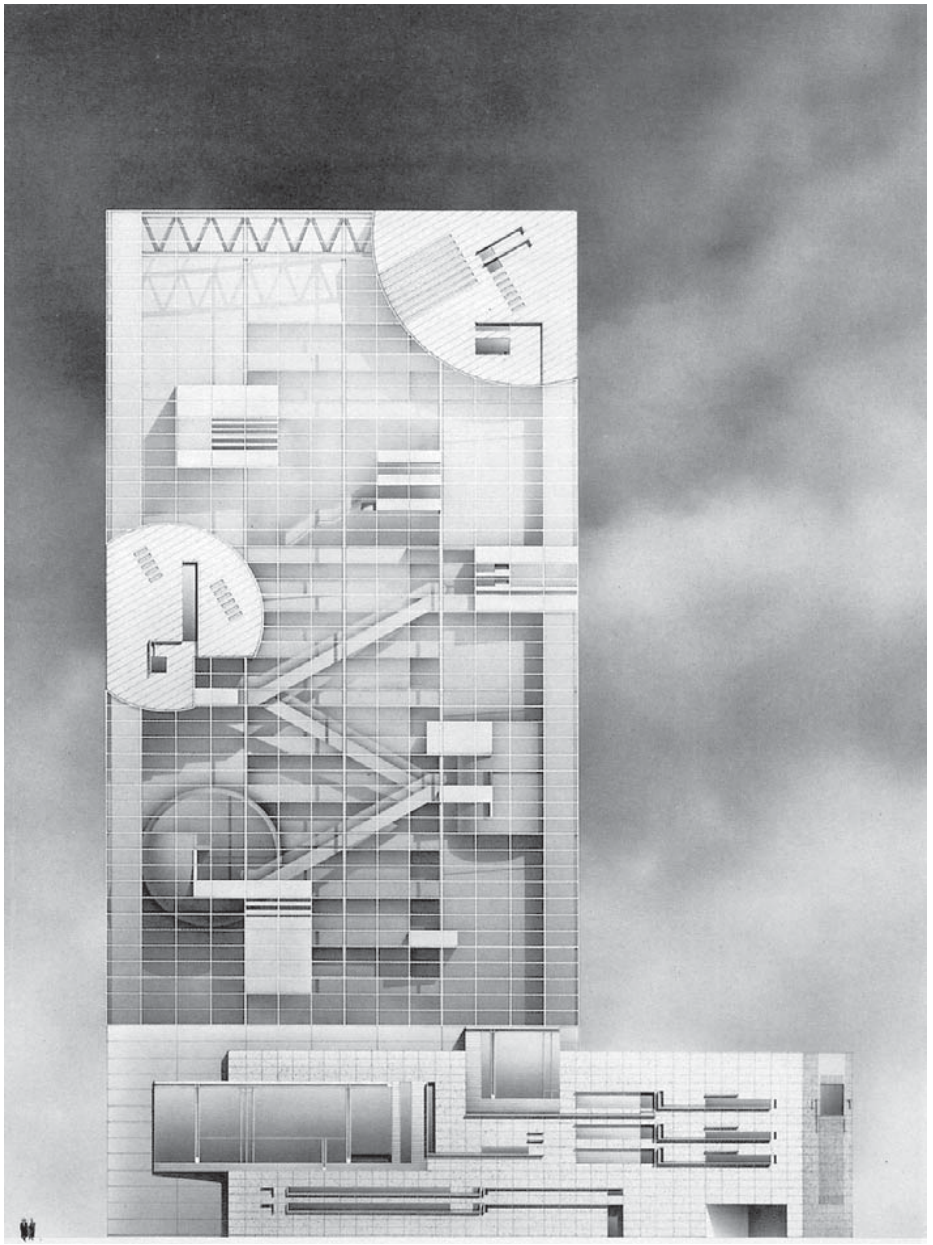

Shin Takamatsu: ORC (1993), ikke realiseret

kura-san med stolthed om sine præstationer overfor sin far.
Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

213 „Hinaya Home Office" in *Japan Architect* 10/1981, p. 57.
Takamatsu, S.: „Origin III" in *Japan Architect* 6/1987, p. 47.

214 Hinaya er formelt set opbygget af en række forskellige enkeltvirksomheder. *Hinaya* varetager således fremstillingsvirksomhed, *Cosmos* står for grossistvirksomheden, mens *Sun Moon* står for detailsalg. Selv inden for fremstillingsvirksomheden er en størrelse som farveriet formelt adskilt som selvstændig økonomisk enhed (efter sigende af skattetekniske årsager). Men i praksis og daglig tale er alt sammen *Hinaya* og indgår i samme familiefirma med Izukura-san ved roret.
Svarbrev fra Akihiko Izukura og Tadashi Mitsumatsu til forfatteren, 08.12. 1996.

215 „Hinaya Home Office" in *Japan Architect* 10/1981, p. 57.

216 Tamara Hareven, der siden 1981 har udført en omfattende research blandt væverne i Nishijin, påpeger i sin analyse af Nishijins nuværende krise det problematiske i mellemhandlerinstitutionen.
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal* 1/1988, p. 49.

217 Til trods for at jeg ved gentagne lejligheder stillede Izukura-san spørgsmål om Hinayas fortid, så gled han systematisk af på dem: Fortiden kunne ikke interessere ham. Der synes at ligge et regulært familieskisma bag denne deling, så selvom disse tre familiegrenes virksomheder ligger klods op ad hinanden, taler de stadig ikke sammen og kommer ikke sammen privat. De mødes kun til de uundgåelige begra-

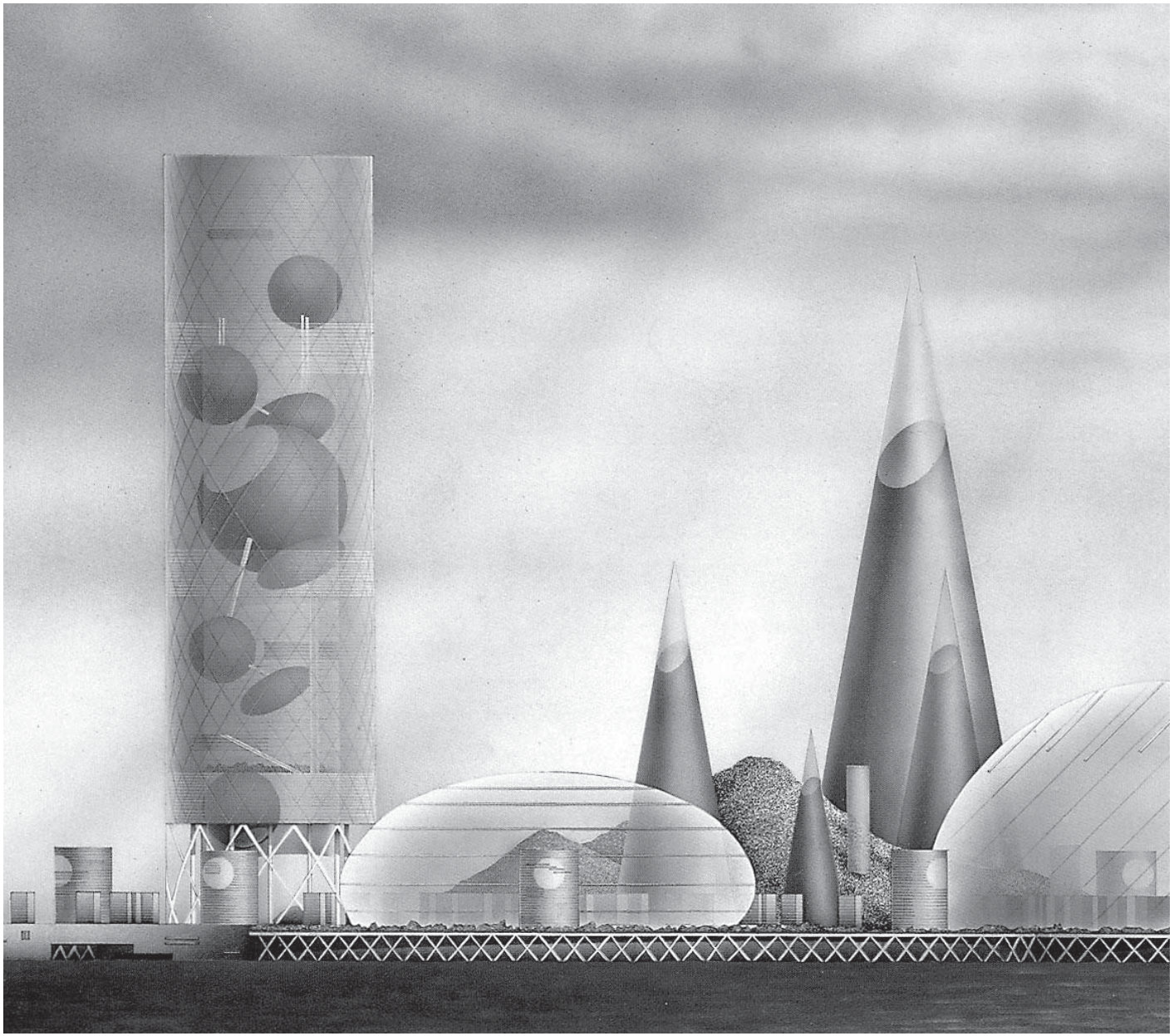

Shin Takamatsu: Future Port City (1990), indbudt idékonkurrence

velser. Der er absolut intet samarbejde, og selvom korteste afstand fra Hinayas farveri til Hinayas væveri og designafdelinger går over *Jurakus* parkeringsplads, så går man, ifølge uskrevne regler, altid udenom.

218 Izukura, A.: *The Path to the Origins of the Thread* (informationsark), Hinaya, Kyoto (u. år), p. 1.

219 *Ibid*.

220 Durston, D.: *Kyoto. Seven Paths to the Heart of the City,* Mitsumura Suiko Shoin, Kyoto 1987, p. 5.

221 Einarsen, J. (Ed.): *Kyoto Journal 27: The Death & Resurrection of Kyoto* 1994, p. 8.

222 Antropologen Bruce Caron påpeger problemer med autenticiteten og historiciteten i det (forenklet til det forløjede) selvbillede, som Kyoto nu markedsfører sig under. Han mere end antyder, at byen med den nuværende kurs er på vej til at reducere sig selv til et Heian-land - et banalt simulacrum af sig selv. Carons løsningsramme, en *Heritage Management,* ser han knapt selv nogen mulig realisering af. Den involverer, ud over den nødvendige politiske og finansielle vilje dertil, en reel historisk forståelse af byens mangfoldige kulturarv og en fuldbyrdet demokratisk proces, der tilsammen i en åben proces definerer hvilken tradition, der videreføres (og markedsføres) og ikke mindst hvordan. Men kun i forlængelse af sådanne kollektive bevidsthedsprocesser kan jeg i længden forestille mig Kyotos *machinami* overleve som andet end kulisse.
Caron, R.B.: „Heritage Management for Kyoto. History, Place, and Festivity" in *Kyoto Journal 27: The Death & Resurrection of Kyoto* 1994, pp. 44-47.

223 Masafumi Yamasaki påpeger det forhold, at Kyoto - sammen med Nara og Kanazawa - stod ret alene med deres situation efter 2. verdenskrig ved ikke at være totalt sønderbombet. For langt de fleste byers vedkommende var det byplanmæssige spørgsmål at genopbygge en moderne by fra grunden - og ikke hvordan man moderniserede eksisterende bydannelser med store historiske værdier. Se:
Yamasaki, M.: „Kyoto: its Cityscape Traditions and Heritage" in Yamasaki, M. (Ed.): *Process Architecture 116: Kyoto. Its Cityscape and Heritage,* Process Architecture, Tokyo 1994, p. 12.

224 I det 17. og 18. århundrede var der alene i Kyoto 7-8.000 shintoistiske og buddhistiske templer, idag er der kun ca. 2.000 tilbage. Se:
Moriya, K.: „Urban Networks and Information Networks" in Nakane, C. & Oishi, S. (Eds.): *Tokugawa Japan. The Social and Economic Antecedents of Modern Japan,* University of Tokyo Press 1990, p. 99.

225 Det drejer sig om *Sannenisaka* ved foden af Kiyomizu-dera, *Shinbashi* i Gion-området, *Sagano Toriimoto* ved Kyotos nordvestlige udfaldsvej og *Kamigamo Shakemachi,* en bebyggelse i tilslutning til shinto-helligdommen Kamigamo Jinja, se:
Durston, D.: *Kyoto. Seven Paths to the Heart of the City,* Mitsumura Suiko Shoin, Kyoto 1987, p. 6.

226 Udover en række praktisk-økonomiske og rationelle grunde synes den psykiske frigørelse fra de med de traditionelle huse forbundne livsmønstre, som nævnt i *Den japanske ABC* p. 77, at stå i vejen for en frisat anvendelse af de gamle bygningers potentiale.

227 Mens de gamle machiya-bygninger stort set takseres som værdiløse, ligger grundpriserne i Kyoto som tidligere nævnt (se p. 120) fem gange højere end for tilsvarende beliggenheder på Manhattan.
En fredning fjerner ikke arveafgiftsproblematikken, men giver dog en 40 % reduktion. Se:
„New Life for Kyoto's Machiya Tradition. An Interview with Mochizuki Hidesuke, Ken Rodgers & Marc Keane" in *Kyoto Journal 27: The Death & Resurrection of Kyoto* 1994, p. 62.

228 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

229 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

230 Valget havde indledende stået mellem et beton- eller et træhus. Havde han valgt i træ, havde det gamle været godt nok, fortæller Izukura-san, og reglerne for nybygning af træhuse krævede så stor afstand til nabohuse, at der på den smalle grund kun havde været plads til et meget lille hus.

231 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

232 I japansk tidsregning modsvarer 15 år *14 år,* idet japanere konsekvent tæller påbegyndte år. Japanere er således, på nær på selve fødselsdagen, systematisk ét år forud med aldersangivelser. Se også note 102 i de indledende kapitler.

233 Muligvis er det denne uafklarethed mellem Izukura-san og Takamatsu, der gjorde, at det aldrig lykkedes mig at komme til at tale med Shin Takamatsu, til trods for gode anbefalinger, passende introduktion fra Izukura-san og et direkte tilsagn fra Takamatsu selv, da jeg mødte ham, om at ville give et interview til mit projekt.

234 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

235 Oliekrisen kom som et chok for Nishijin efter en løbende overproduktion igennem 60erne, oplyser Tamara Hareven. I gennemsnit har 45-50 tekstilvirksomheder årligt måttet lukke i Nishijin siden 1983. I 1987 var der 849 tekstilvirksomheder i Nishijin, hvoraf de 525 fremstillede obier.
Hareven, T.K.: „Between Craft and Industry: The Subjective Reconstruction of the Life Course of Kyoto's Traditional Weavers'" in Formanek, S. & Linhart, S. (Eds.): *Japanese Biographies: Life Histories, Life Cycles, Life Stages,* Verlag Der Österreichschen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992, p. 184.
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal* 1/1988, p. 44.

236 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

237 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

238 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

239 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

240 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

241 Adspurgt derom siger Richard Steiner, ansat ved Hinaya siden 1989, at han kun kender ét eneste eksempel herpå: et brevpapir med *Origin III's* silhuet som logo. Men kun det meget lille prøveoplag blev anvendt, og derefter var ideen lige så stille gledet ud.
Samtale 05.11. 1994 med Richard Steiner. Se note 266.

242 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

243 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

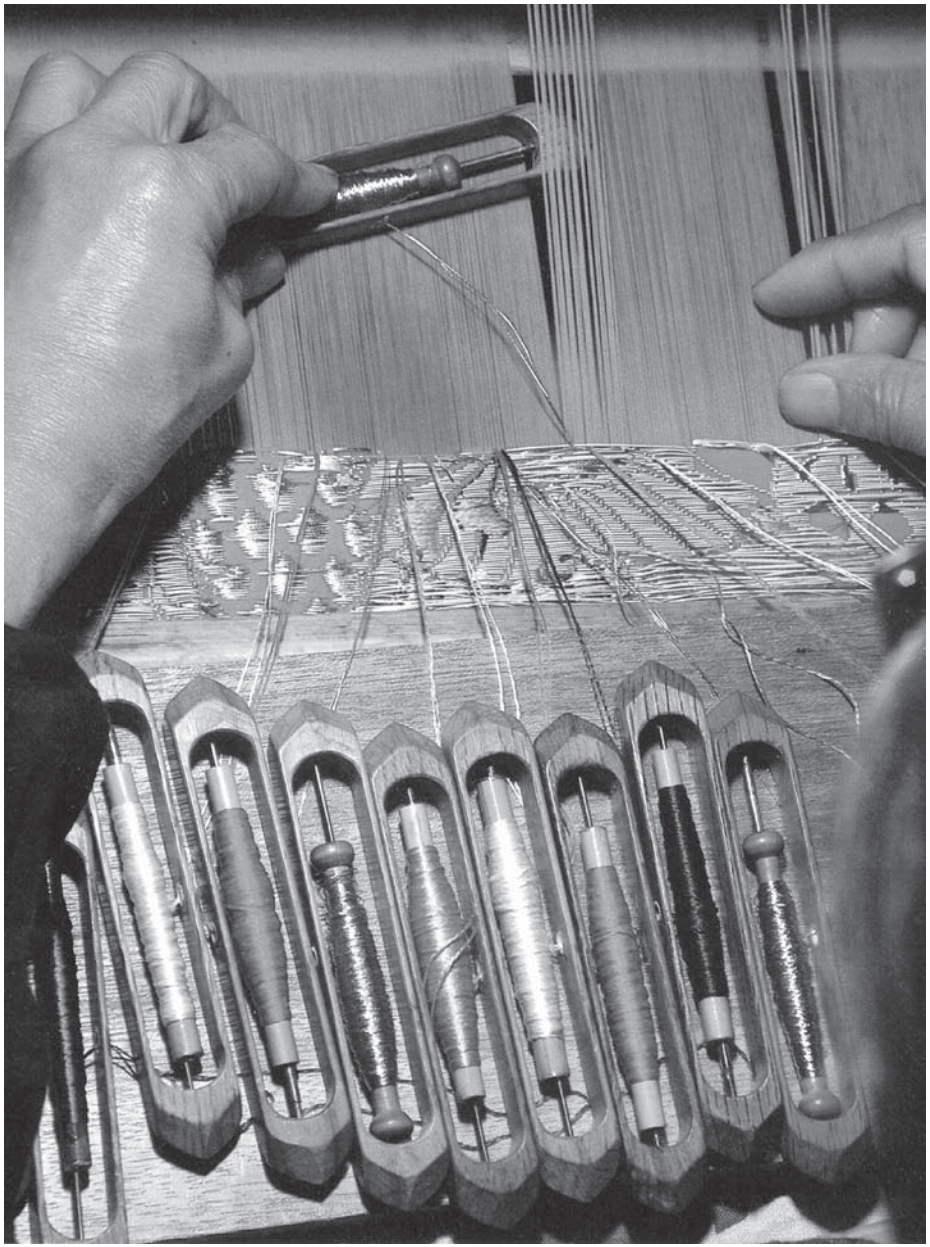

Brokadevævning med guld- og sølvtråde hører til blandt Nishijin-vævernes speciale

244 Hinayas ansatte er typisk ganske unge, der kommer direkte fra en to-årig uddannelse på en kunsthåndværkerskole.

245 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

246 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

247 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

248 Hareven, T.K.: „Between Craft and Industry: The Subjective Reconstruction of the Life Course of Kyoto's Traditional Weavers'" in Formanek, S. & Linhart, S. (Eds.): *Japanese Biographies: Life Histories, Life Cycles, Life Stages,* Verlag Der Österreichschen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992, p. 191.
„Det var som at sælge mennesker," siger hr. K om *nenki-boko* i et af Tamara Harevens Nishijin-interviews. Se:
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal* 1/1988, p. 46.

249 Tamara Hareven lavede i 70erne undersøgelser af amerikanske væveres forhold. Hun har siden 1981 interviewet ca. 200 vævere i Nishijin, mange af dem adskillige gange, og arbejder p.t. på færdiggørelsen af bogen: „The Silk Weavers of Kyoto: Work, Family and Community in a Changing Traditional Industry."
Hareven, T.K.: „Between Craft and Industry: The Subjective Reconstruction of the Life Course of Kyoto's Traditional Weavers'" in Formanek, S. & Linhart, S. (Eds.): *Japanese Biographies: Life Histories, Life Cycles, Life Stages,* Verlag Der Österreichschen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992, p. 195.
Mine egne erfaringer er samstemmende med Harevens, omend på et meget spinklere grundlag. De hjemmearbejdende kvindelige Nishijin-vævere, som jeg har mødt, har i forhold til Kyoto-traditionens foreskrevne, underspillede fremtræden alle været stolte, kraftfulde og ligefremme.

250 Det forhold, at virksomheder som Hinaya har lagt stort set hele sin produktion udenfor Nishijin, har vakt en del kritik fra Nishijin-væverne, som kan iagttage, at en stadig mindre del af de obier og kimonoer, som produceres af Nishijin-baserede virksomheder, er fremstillet i Nishijin. Men det er ikke kun Hinaya, der er søgt ud af Kyoto. Idag bliver omkring 60 % af alle Nishijin-obier vævet udenfor Nishijin, heraf de fleste på Tango, fremgår det af:
Hareven, T.K.: „Between Craft and Industry: The Subjective Reconstruction of the Life Course of Kyoto's Traditional Weavers'" in Formanek, S. & Linhart, S. (Eds.): *Japanese Biographies: Life Histories, Life Cycles, Life Stages,* Verlag Der Österreichschen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992 p. 185.

251 Den første officielle farve-ceremoni blev afholdt i juli 1994. Men den intense optagethed af *senshoku-do* og makrobiotikken går yderligere et par år tilbage. Siden 1995 har Izukura-san indarbejdet spinding af silketråde i *senshoku-do,* se ill. p. 188.
Izukura, A.: *A Record of Senshoku-do,* Sun-Moon Nichigetsu-an Office, Kyoto (u. år).
Izukura-san taler direkte om „de syv veje" indenfor tekstilfremstilling: *seishi-ho,* at lave silketråde; *boushi-ho,* at spinde (bomuld og uld); *senshoku-ho,* at indfarve; *karami-ho,* at tvinde (eller sno); *karami-ho,* at flette; *ami-ho,* at knytte og *ori-ho,* at væve. Disse „syv veje" i væve- og indfarvningsarbejdet, skriver Izukura-san, har i Japan gennem århundrederne

Hinayas farveri, se ill. p. 192, spejler sig i Origin I's blankpolerede granit

været videregivet fra mester til discipel. Izukura, A.: *Senshoku-do. The Seven Ways,* Sun-Moon Nichigetsu-an Office, Kyoto (u. år).

252 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

253 Samtale 24.11. 1994 med hr. Izukura og hr. Mitsumatsu. Se note 201.

254 *Ura Senke, Omote Senke* og *Musashino Senke,* stiftet af hver af Sen Rikyus tre sønnesønner i den tidligste Edo-periode (1603-1868), ligger kun få hundrede meter fra Hinaya. Se case-studiet om Shinju-an, note 463 og p. 463 ff.

255 Her har *senshoku-do* indarbejdet elementer fra et andet af Japans kunsthåndværksspecialer, *shibori,* en fællesbetegnelse for en hel række af batikindfarvningsteknikker, i hvilke farvepigmenterne i forskellig grad tilbageholdes uden brug af voks - med en fantastisk mønstervariation til følge. Se:
Wada, Y., Rice, M.K. & Barton, J.: *Shibori. The Inventive Art of Japanese Shaped Resist Dyeing,* Kodansha International, Tokyo, New York & San Francisco 1983 pp. 7-52.

256 Et *kaiseki*-måltid er betegnelsen for det meget raffinerede måltid, der indgår i de fleste længerevarende former for te-ceremoni. *Kaiseki*-måltidet udspringer af den *shojin*-kogekunst, der praktiseres i de buddhistiske templer, se p. 315.

257 Makrobiotikken er en kosmologi med udgangspunkt i kinesisk filosofi. Den er grundlagt af japaneren Osawa (1893-1966). Han blev som 16-årig erklæret håbløst syg af det moderne hospitalsvæsen. Men gennem ophold ved japanske zenklostre, hvor han nøje overholdt kost- og leveforskrifterne, lykkedes det ham at vende sit sygdomsforløb. Han viede derefter sit liv til studiet af zen-verdenens medicinske forskrifter, der har meget direkte rødder i den kinesiske filosofis komplementaritetsprincip. Makrobiotikken konkretiserer den kinesiske komplementaritets *yin-yang*-tankegang primært i forhold til vores føde, men beskæftiger sig generelt med alt, hvad vi lader gennemstrømme os. Denne komplementaritet er væsensforskellig fra vores europæiske dualisme og dialektik. Forskelligheden er symboliseret ved den lille plet af *yang* i yin-delen og den lille plet af *yin* i yang-delen: Alt rummer sin modsætning i sig; alt vil i tid bevæge sig mod sin egen modsætning. Heraf affødes en forståelse af universet som grundlæggende dynamisk og cyklisk foranderligt; en processuel aflæsning af virkeligheden, som på sine felter står nærmere livet og tilværelsens store spørgsmål end den europæiske dualismes knivskarpe kategoriseringer og sondringer.

258 Izukura, A.: *A Record of Senshoku-do,* Sun-Moon Nichigetsu-an Office, Kyoto (u. år).

259 Samtale 24.11. 1994 med hr. og fru Izukura (se note 201) samt svarbrev fra Akihiko Izukura og Tadashi Mitsumatsu til forfatteren, 08.12. 1996.

260 Samtale 28.10. 1994 med hr. og fru Izukura. Se note 204.

261 Denne dobbelte helliggørelse ved på den ene side at lægge sig tæt op ad te-ceremonien med dens zen-buddhistiske rødder og samtidig forankre farve-ceremonien i shinto-universets renligheds- og fornyelsesritualer, er i det japanske univers med til at give *senshoku-do* en ophøjethed og urørlighed og stor kulturel tyngde.

262 Hinayas palet af organiske farvepigmenter

er relativt begrænset. Selvom man i Japan har en stor tradition for indigoindfarvning, har denne traditionelt foregået i særlige farverier, hvor man kun farvede med indigo. Dette afspejler sig i, at der stadig idag kun findes meget få blå nuancer i Hinayas kollektion.

Hinayas palet omfatter insekter som galdehvepse, lac og kochenille og plantepigmenter som betelnød, kastanje, granatæble, nelliker, ellekogler, løg, forskellige typer kraprod samt blomsterknopperne fra det japanske pagodetræ. Disse kan til gengæld varieres ganske meget gennem blandinger og brug af forskellige forudgående bejdsninger. Se:

Dyestuff Given from The Natural World (informationsblad fra Hinaya, u. år) pp. 1-4.

Der findes en udmærket oversigt over japanske plantepigmenter med en kort beskrivelse af deres historie og brug i:

Yamazaki, S.: „Colors and Dyes in Noh Costumes" in *The Reproduction of Noh Costumes,* Traditional Cultures Exchange Forum, Yamaguchi Orimono Inc. 1984 pp. 52-54.

263 Når dette virkede så brutalt, var det udover den uomgængelige, tænderskærende samtale de ansatte imellem om, hvem der måtte forlade arbejdspladsen, også fordi man indtil da havde antaget, at der i Hinaya var jobsikkerhed: Man kunne i Hinayas hyppige omstruktureringer risikere at blive omrokeret, men der havde indtil da efter hver omrokering været en ny plads til alle.

264 Dette er i japanske forhold yderst moderate arbejdstider. På det område, jeg kender mest til - japanske tegnestuer - er det helt almindeligt hurtigt at spise aftensmad med kollegerne og så fortsætte arbejdet både til klokken 10 og 11 aften. Man skal blot nå det sidste tog hjem. Jo mere berømte arkitekter, jo mindre fritid. En frisøndag en gang imellem, jo, men hele weekender er kun noget, man holder ved sjældne lejligheder. Og tager man en søndag fri, er det ikke ualmindeligt, at det er for at gøre noget med eller for tegnestuen. Alt dette når man hver uge på de foreskrevne 40 timer. Trylleordet er frivilligt (og dermed ubetalt) overarbejde.

Efter 2. verdenskrigs afslutning indførte man i Nishijin tvungen standsning af vævene tidligt på aftenen. De efterhånden stærkt mekaniserede væve, der havde bredt sig rundt overalt i kvarteret, ville ellers forvandle Nishijin til et støjhelvede. Men blandt væverne i Nishijin havde man tidligere også meget lange arbejdsdage og holdt kun fri en dag om måneden, fortæller hr. M i et interview med Tamara Hareven. Se:

Hareven, T.K.: „Between Craft and Industry: The Subjective Reconstruction of the Life Course of Kyoto's Traditional Weavers'" in Formanek, S. & Linhart, S. (Eds.): *Japanese Biographies: Life Histories, Life Cycles, Life Stages,* Verlag Der Österreichschen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992 pp. 187.

265 Izukura-san oplyser i et brev af 08.12. 1996, at han i 1994-95 havde ansat omkring 170 mennesker i Japan. Heraf 25 i væveværkstedet i Kyoto, 4 i farveriet, 16 i *converting operation,* hvilket bl.a. indebærer tilvejebringelse og fordeling af råvarer, halvfabrikata og færdige produkter til og mellem de enkelte håndværkere. 16

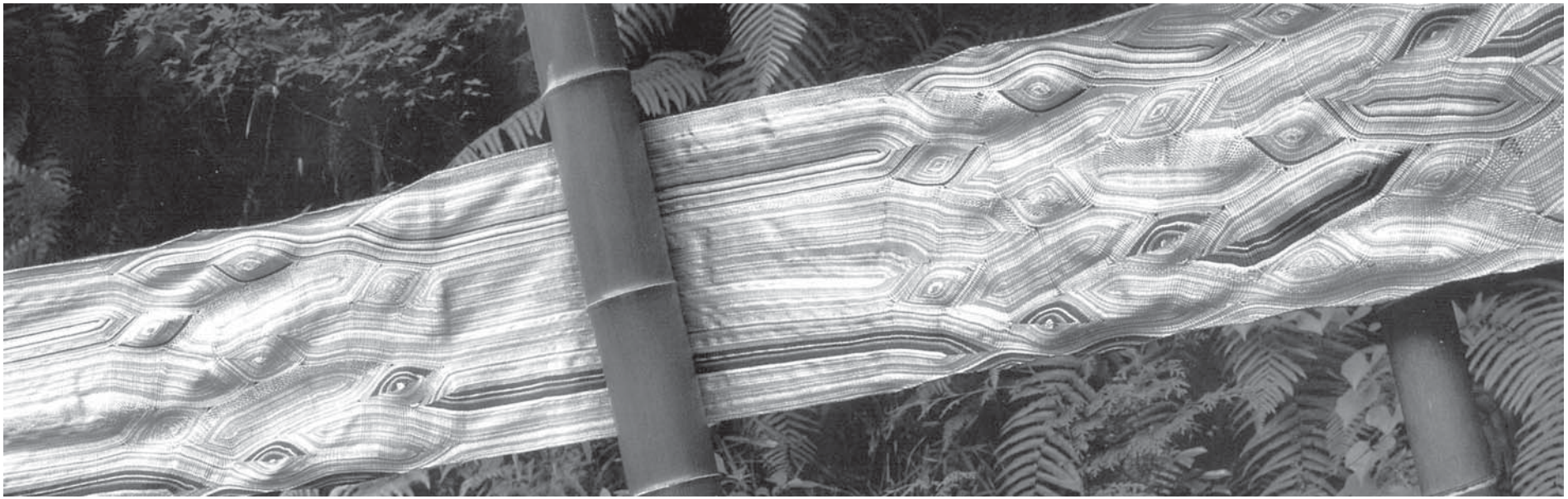

En af Izukura-sans obier fremstillet i wakarakumi-teknik og her præsenteret i bambuslund. Obien, kimonoens mavebælte, er for kvindedragtens vedkommende typisk 36-37 cm bred og ca. 4 meter lang, mens herre-obien er væsentligt smallere

var beskæftiget med design, udvikling og marketing, 20 var beskæftiget med grossistsalg mens detailsalget (i Tokyo og Osaka) havde 10 ansatte og selve hovedadministrationen havde 7 ansatte. Ifølge samme opgørelse var der 70 vævere engageret i Tango-området, mens de kinesiske aktiviteter ikke er medregnet.
Izukura-san angiver i samme periode (i en samtale 24.11. 1994), at der skulle være omkring 100 vævere i Tango. Muligvis ligger forskelligheden i opgørelsesmåden, at man gør brug af omkring 100 vævere i Tango, og at dette udgør, hvad der svarer til 70 fuldtidsansatte.

266 Richard Steiner blev fra min første introduktion i Hinaya udpeget som kontaktperson, og jeg havde gennem efteråret 1994 og foråret 1995 mange små samtaler, når jeg lagde vejen forbi farveriet. Heraf har jeg nedskrevne referater fra dagene 05.11., 10.11. og 16.11. 1994 samt 19.04. 1995. Før min afrejse gennemførte jeg en række mere organiserede samtaler med Richard Steiner, der strakte sig over dagene 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Størstedelen heraf, ca. 3 timer, findes på DAT-bånd.

267 *Chanoyu* er japansk for teens vej eller teceremoni og vil blive nærmere belyst i de sidste kapitler af case-studiet om Shinjuan.
Richard Steiner har en 12-årig uddannelse som te-mester ved te-skolen *Ura Senke.*

268 Fra samtaler med Richard Steiner, efteråret 1994. Se note 266.

269 Fra samtaler med Richard Steiner, efteråret 1994. Se note 266.

270 Dialogen i det følgende stammer fra en samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

271 Der findes talrige beretninger om, hvordan vesterlændinge, der kommer til Japan for at lære et håndværk, ender med at stå midt i, hvad de oplever som knægtende prøvelser: Keramikeren, der efter måneder i keramikværkstedet endnu kun havde fået lov til at feje op og måske ælte ler. Møbelsnedkeren, der ved starten på sit nye job fik frataget sin værktøjskasse. Munken, som uden instrukser forventes at kunne styre madlavningen til hele klosteret fra første dag i køkkenet osv.
Traditionelt forventes man i Japan at lære gennem stadig tilstedeværelse og iagttagelse af andre, der mestrer pågældende arbejdsopgave - uden for mange ord og instrukser, uden den abstrakte forståelses (forstyrrende) mellemkomst. Faktuelle spørgsmål besvares, men hvorfor- og hvordan-spørgsmål betragtes som underlige, unødvendige og direkte upassende. Se f.eks.:
Brown, A.S.: *The Genius of Japanese Carpentry. An Account of a Temple´s Construction,* Kodansha International, Tokyo & New York 1989 pp. 17-18.
Victor Sogen Hori karakteriserer det, på baggrund af 12 års erfaringer fra munkenes træningshal, *sodo*en, ved zen-templet Daitoku-ji, for *teaching without teaching.*
Hori, V.S.: „Teaching and Learning in the Rinzai Zen Monastery" in *Journal of Japanese Studies* vol. XX no. 1 1994, pp. 11. ff.

272 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

273 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

274 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

275 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

276 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06.

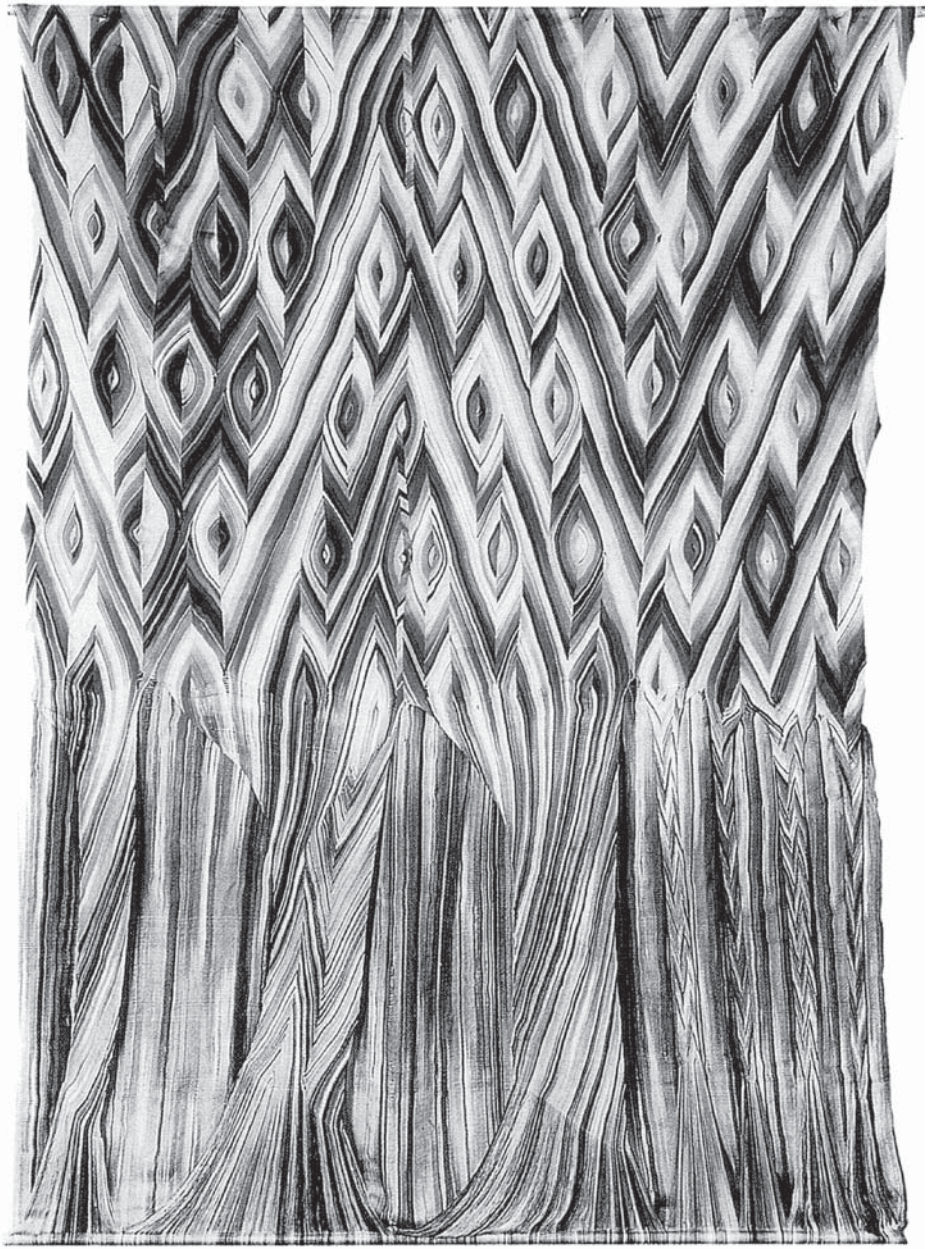

Akihiko Izukura: So-Cho Sanko, vævet billede (215 x 175 cm) præsenteret ved 11. Internationaler Workshop & Symposium i Graz, Østrig, juli 1995

og 03.07. 1995. Se note 266.

277 Samtale med Richard Steiner, 05.11. 1994. Se note 266.

278 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

279 Steiner havde på tidspunktet for denne samtale sygeorlov p.gr. af overanstrengelse ved arbejdet i farveriet, og jeg havde indledende for denne del af samtalen spurgt om, hvad han havde set og oplevet ved sit første besøg på arbejdspladsen efter mange ugers fravær.

280 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

281 Det skal dog hertil siges, at hvor mønsteret i Izukura-sans ansættelsespolitik ikke i længden synes at bidrage til den traditionelle opbygning og videreførelse af vævetraditionens viden, så yder Izukura-san gennem sin undervisning på Doshisha-universitetet én dag om ugen et væsentligt bidrag til silketraditionens videreførelse. Der sker således i disse årtier en (omend ganske praksisorienteret) akademisering af traditionens videreførelse, som på mange måder modsvarer de moderne produktionsforhold.

282 Traditionelt har der fra væverside været så meget loyalitet overfor det firma, man arbejdede for, at man ikke samtidig tog arbejde fra et andet firma. På den måde var de enkelte arbejdskæder tæt samarbejdede, og man kunne holde design- og håndværksmæssig indsigt som en slags udvidede familiehemmeligheder. Forudsætningen for, at denne loyalitet fungerer, er selvfølgelig, at et udbydende firma som Hinaya overholder sin del af de uskrevne love. Dette indebærer blandt andet, at selvom arbejdet aftales stykvis eller i meget små serier, så har det udbydende firma en ansvarlighed for at kunne tilbyde sine tilknyttede vævere noget, der nærmer sig fuld beskæftigelse.
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal 27: The Death & Resurrection of Kyoto* 1/1988, pp. 48-49.
Hareven beskriver, hvordan dette forhold mellem firma og hjemmevævere alle dage har været genstand for småstridigheder. Havde firmaet ikke så meget arbejde at udbyde, fik væverne kun meget små opgaver ad gangen, og alt blev forhalet: manden, der skulle sætte væven op, kom måske først dagen efter, garnleverancen og mønsteret kunne let hver holde væven standset en formiddag. Så længe, der var en vis aktivitet i gang, kunne man ikke bare søge videre til en anden arbejdsgiver. *Ibid.,* p. 49.

283 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

284 Tamara Hareven skriver, at samarbejdet mellem Nishijins tekstilvirksomheder og Tango-væverne typisk foregår via mellemmænd, og at Nishijin-virksomhederne derfor står med et mindre ansvar overfor Tango-væverne end hvad, der traditionelt har været gældende overfor Nishijin-vævere.
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal 27: The Death & Resurrection of Kyoto* 1/1988, p. 49.
Også på dette område er Izukura-san gået sine egne veje. Han har, for at sikre sine produkters optimale kvalitet, undgået disse mellemmænd, som både er fordyrende og problematiske for det kunstneriske samarbejde, og har etableret samme direkte samarbejdsform med sine Tango-vævere, som man traditionelt har haft i Nishijin.

285 *Ibid.*

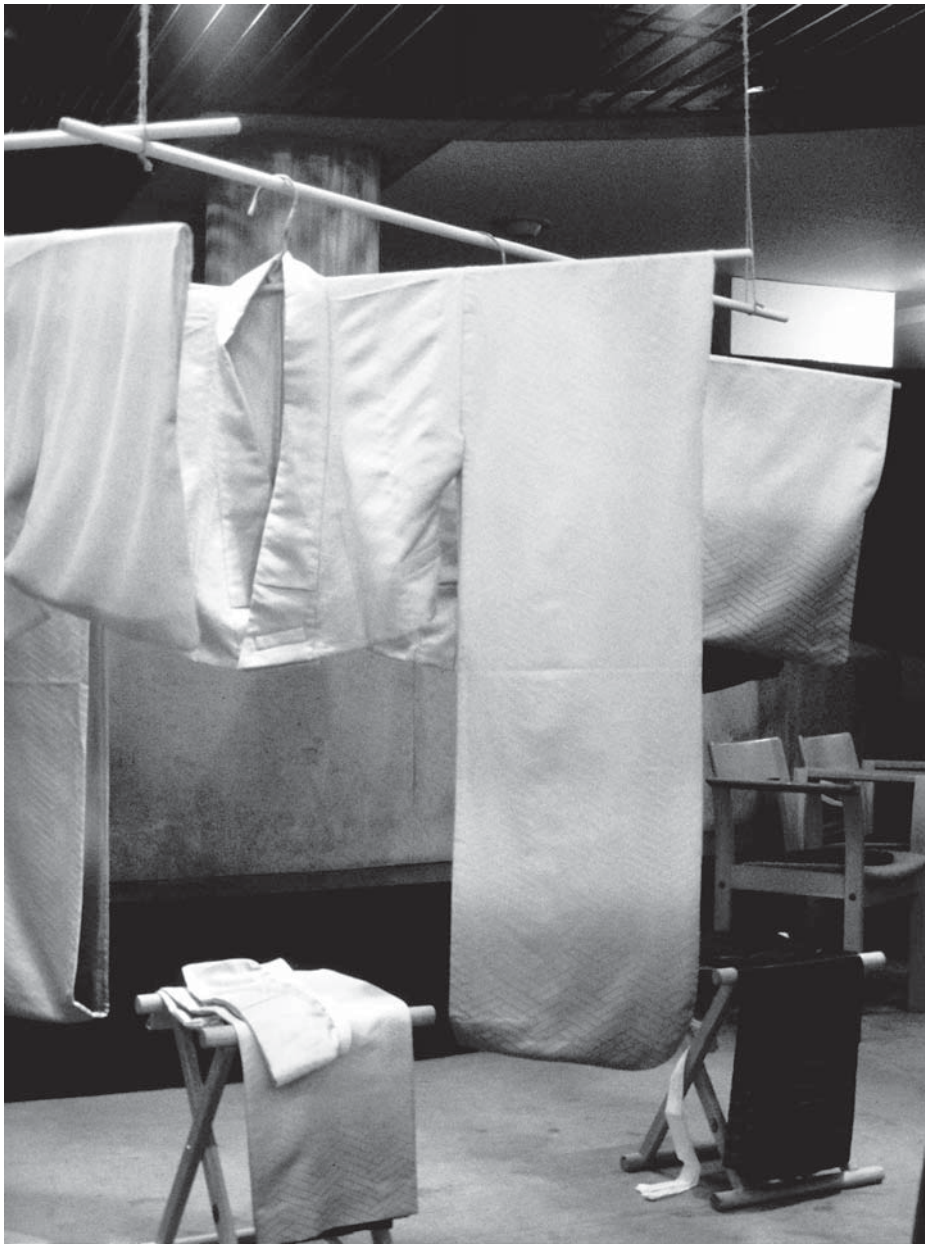

Eksperimenter med en ny kollektion af „moderne" kimonoer, som er todelt under obien og derved lettere at iføre sig

286 *Karaori,* kinesisk tekstil, har sin oprindelse i tekstiler, der blev importeret fra Kina i Muromachi-perioden til shogunens private brug.
Idag er *karaori* næsten synonym med de stærkt mønstrede, farverige kostumer for *no*-teater. *Karaori* kombinerer guld- og sølvtråde med mangefarvede tråde og formår at opbygge næsten tredimensionale mønsterflader. Se:
Kirihata, K.: „The Characteristics of Noh Costumes" in *The Reproduction of Noh Costumes,* Traditional Cultures Exchange Forum, Yamaguchi Orimono Inc. 1984 p. 7.

287 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

288 Læretiden er idag nede på to-tre år for håndvævere, og for *power loom*-vævere er den helt nede på ét år.
Hareven, T.: „Nishijin in Crisis" in *Kyoto Journal 27:The Death & Resurrection of Kyoto* 1/1988, p. 48.

289 Se note 281.

290 Jeg skrev på et tidspunkt (28.11. 1994) hjem i et brev, at „jeg har måttet indse, at jeg ikke kommer til at tale virksomhedskultur med Izukura-san, sådan som man kan håndtere fænomenet i Nordeuropa, [og] at jeg ikke kommer til at møde den guddommelige mand, Shin Takamatsu oplevede at være arkitekt for." - Jeg mødte en mand, der var lidenskabeligt optaget af at lave gode obier - og ud fra dette handlede med en beundringsværdig konsekvens.

291 Samtale med Richard Steiner 28.06., 29.06. og 03.07. 1995. Se note 266.

292 Fra mine optegnelser 14.11. 1994 efter besøg ved to væverfamilier i Nishijin samme dag.

Hver alder, hver tidsalder og hvert menneske har sine præferencer, men i forhold til Muromachi-tidens underspillethed og Edo-periodens introverthed er farve- og mønstervirkningerne i den typiske kimono idag særdeles ekstrovert, kraftfuld og farverig